

Ghid al istoriei creștinismului

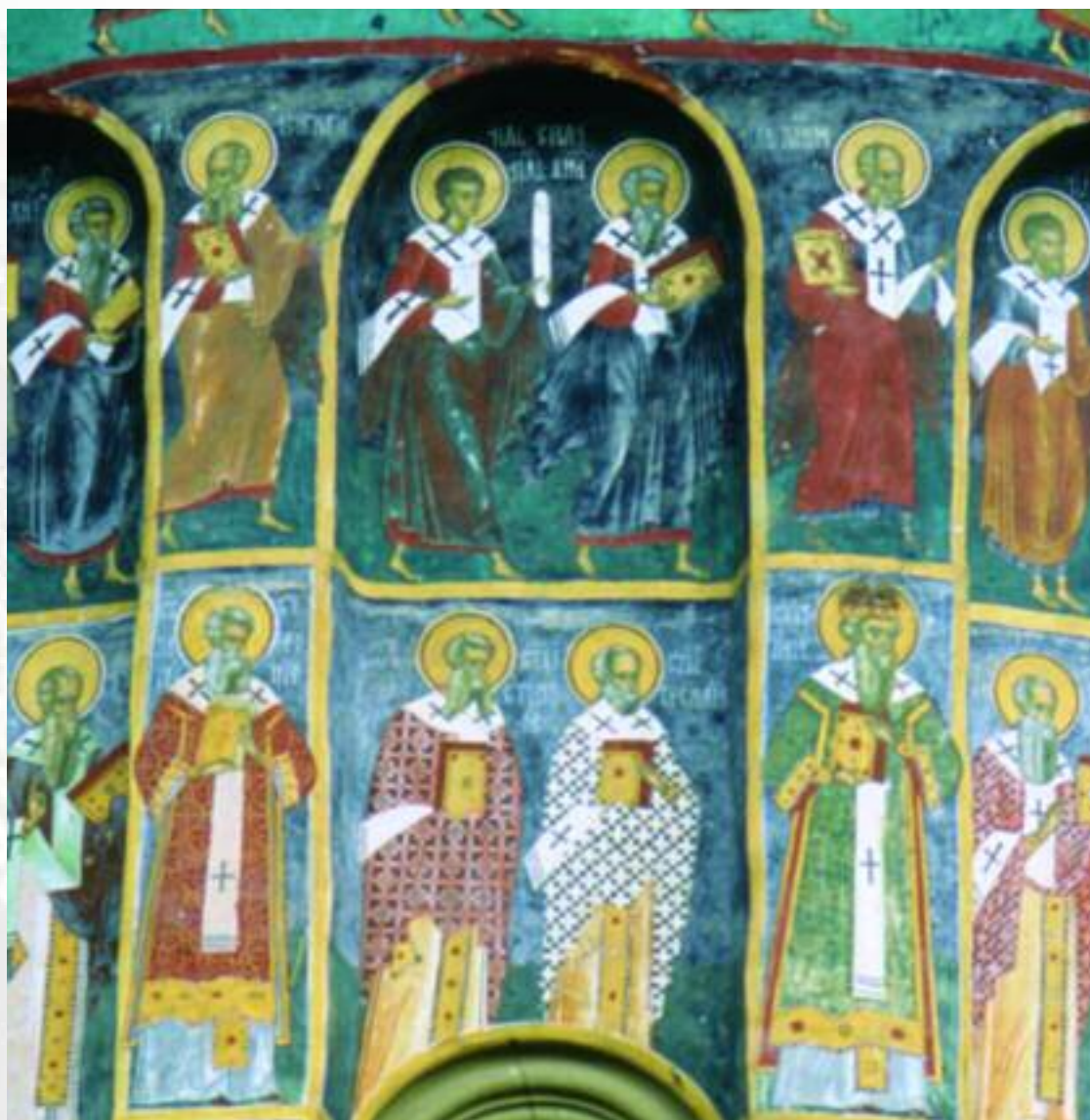

Ghid al istoriei creștinismului

Jonathan Hill

Editura Casa Cărtii, Oradea
2008

Secțiune dintr-o frescă ilustrând sfinți creștini și teme din Biblie pe zidurile bisericii mănăstirii Sucevița, județul Suceava.

Text copyright © 2007 Lion Hudson

Original edition published in England under the title
New Lion Handbook: the history of Christianity by Lion
Hudson plc, Oxford, England, Copyright © Lion
Hudson plc 2007

Translated into Romanian by permission of Lion
Hudson plc.

Ghid al istoriei creștinismului

Copyright © 2008 Editura Casa Cărții
O. P. 1, C. P. 270
410610 Oradea, România
Tel. / Fax: 0259-469 057; 0359-800 761; 0722-669 566
Email: info@ecasacartii.ro
www.ecasacartii.ro

Citatele biblice sunt luate din Sfânta Scriptură, tradu-
cerea Dumitru Cornilescu.

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
Editurii Casa Cărții.

Traducerea și
editarea de specialitate: dr. Alexandru Nădăban
Editarea literară: Fidelia Stroie
Corectura: Floruț Maria și Simona Tămaș
Tehnoredactarea: Adi Mihocăș (grafică)
Vasile Gabrian (text)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

HILL, JONATHAN

Ghid al istoriei creștinismului / Jonathan Hill.

- Oradea : Casa Cărții, 2008.

Bibliogr.

Index.

ISBN 978-973-8998-36-0

28(100)(091)

CONSILIERI EDITORIALI:

Michelle Brown

Profesor de studii ale manuscriselor
medievale la Școala de Studii Avansate a
Universității din Londra și fost custode al
manuscriselor medievale și ornamentale la
Biblioteca Britanică, Marea Britanie

Mark Noll

Profesor de gândire creștină, Colegiul
Wheaton, SUA

Michael Nai Chiu Poon

Director al Centrului de Studiu al
Creștinismului în Asia, Colegiul Teologic
Trinity, Singapore

Lamin Sanneh

Profesor de misiuni și de creștinism mondial,
Universitatea Yale, SUA

Graham Tomlin

Directorul Centrului Teologic Sf. Pavel, Holy
Trinity Brampton, Londra, Marea Britanie

Tipărit în China.

CUPRINS

LINIA ISTORIEI CREȘTINISMULUI.....	10	Cultura elenistică.....	57
INTRODUCERE.....	12	FILOSOFIA ELENISTICĂ.....	57
1. ÎNCEPUTURILE CREȘTINISMULUI.....	14	RELIGIA ELENISTICĂ.....	59
Cadrul.....	14	ALTE RELIGII DIN IMPERIU.....	60
IMPERIUL ROMAN.....	14	Elenizarea creștinismului.....	60
PALESTINA.....	16	DECLINUL CREȘTINISMULUI EBRAIC.....	61
IUDAISMUL.....	16	INSTITUȚII ȘI RITURI.....	62
Primii creștini.....	20	TEOLOGIA ELENISTICĂ.....	62
Isus (<i>Peter Walker</i>).....	20	Erezie, ortodoxie și nașterea teologiei.....	63
ÎNVIEREA.....	22	NOUA PROFEȚIE.....	63
ZIUA CINCIZECIMII.....	23	EBIONISMUL.....	64
Comunitatea creștină.....	24	GNOSTICISMUL.....	64
NEÎNȚELEGERI ȘI PARTIDE.....	25	FONDAREA ORTODOXIEI.....	65
O teologie a misiunii: Pavel (<i>Jonathan Hill</i>).....	26	O filosofie creștină: Origen (<i>John McGuckin</i>).....	67
SCRIERILE CREȘTINE.....	28	ROLUL SCRIPTURII.....	68
Credința creștinilor.....	29	3. ROMA CREȘTINĂ.....	72
TRĂIND ULTIMELE ZILE.....	29	Convertirea lui Constantin.....	72
CREDINȚA ÎN CRISTOS.....	30	CREȘTINII ÎNTR-UN IMPERIU CREȘTIN.....	74
„NOUL ISRAEL”.....	32	Conflictul arian.....	80
Viața în biserică.....	33	ARIE.....	80
RITURILE CREȘTINE.....	33	CONCILIUL DE LA NICEEA.....	80
CONDUCÂND COMUNITATEA.....	34	ADÂNCIREA CRIZEI.....	81
Răspândirea creștinismului.....	37	Atanasie, Ilarie și Grigore de Nazianz (<i>Andrew Louth</i>).....	82
Biserica și sinagoga.....	37	REZOLVAREA CRIZEI.....	85
CREȘTINISMUL ÎN IMPERIU.....	39	Monahii.....	86
DINCOLO DE IMPERIU.....	42	ANTONIE DIN EGIPT.....	86
2. BISERICA TÂNĂRĂ.....	44	PĂRINȚII DEȘERTULUI.....	87
Imperiul Roman.....	44	IDEALUL MONASTIC.....	88
CREȘTINISMUL ÎN IMPERIU.....	45	Noi dispute.....	89
MODALITATEA DE A DEVENI CREȘTIN.....	46	JOVINIANISMUL.....	89
CONDUCÂND COMUNITATEA.....	47	PELAGIANISMUL.....	89
VIAȚA CREȘTINĂ.....	50	Augustin (<i>Andrew Knowles</i>).....	90
Ignatie al Antiohiei (<i>Thomas Weinandy</i>).....	51	SCHISMA.....	91
CATACOMBE.....	52	Imperiul se fărâmițează.....	93
Problema creștină.....	54	Chiril al Alexandriei (<i>Thomas Weinandy</i>).....	97
		Controversa cristologică.....	98

4. AFRICA, ORIENTUL APROPIAT ȘI MISIUNILE DIN EST.....100

Mișcarea monofizită și Imperiul Bizantin.....	100
Dionisie Pseudo-Areopagitul (<i>Paul Rorem</i>)	103
MONOFIZIȚII ȘI RĂZBOAIELE DIN ORIENTUL MIJLOCIU	103
Monofizitismul în afara imperiului.....	105
BISERICA ARMEANĂ.....	105
ETHIOPIA	105
REGATELE NUBIENE	107
Biserica din Răsărit.....	109
O BISERICĂ NESTORIANĂ?	110
Spiritualitatea răsăriteană, de la Efreem Sirul, la Isaac din Ninive (<i>John Healey</i>).....	112
Misiunile din Răsărit.....	113
ASIA CENTRALĂ.....	113
BISERICA PRIMARĂ CHINEZĂ	113
MONGOLII ȘI DINASTIA YUAN	114
BISERICA DIN MALABAR.....	116
NESTORIENII DIN INDONESIA	118
Apariția islamului.....	118
BISERICA ȘI RĂSĂRITUL SUB ISLAM	120
NUBIA ÎN PERIOADA ISLAMULUI	122
Ethiopia în era islamului.....	124
NOI DINASTII, NOI RĂZBOAIE	125
CONTROVERSA SABATULUI	128
5. IMPERIUL BIZANTIN.....	130
Bizanțul și Biserica ortodoxă.....	130
ÎMPĂRAȚII, BISERICA ȘI RAIUL PE PĂMÂNT	130
MĂNĂȘTIRILE	135
Cristos pe pământ și Cristos în pictură: controversele.....	138
CELE TREI CAPITOLE.....	138
MONOTELISMUL.....	138
DE LA MONOTELISM LA ICONOCLASM	140
ISAURII	140
FEMEIA ÎMPĂRAȚI ȘI AL DOILEA CONCILIU DE LA NICEEA	142
FAZA FINALĂ.....	144
Alte națiuni, alte biserici.....	144
ROMA.....	144
Filioque (<i>Thomas Graumann</i>)	145
AVARII, SLAVII, BULGARI ȘI MAGHIARI	146
MISIUNILE ÎN EUROPA DE EST	147
Un imperiu în declin.....	149
NOI EREZII.....	150
NOI INAMICI, NOI ÎNFRÂNGERI	151

ULTIMELE ZILE	154
Grigorie Palamas (<i>Constantine Scouteris</i>)	156

6. O NOUĂ EUROPĂ.....158

Europa de după imperiu.....	158
ITALIA SUB OSTROGOȚI	160
SPANIA SUB VIZIGOȚI	161
FRANCI	162
Creștinismul celtic.....	163
CONVERTIREA IRLANDEI	163
O BISERICĂ MONASTICĂ	164
Dezvoltarea mănăștirilor (<i>Thomas O'Loughlin</i>)	165
MISIUNILE CELTICE	166
Ridicarea papalității.....	167
EPISCOPII ROMEI IMPERIALE	167
PAPALITATEA ȘI BARBARII	168
MISIUNEA ȘI RĂSPÂNDIREA PUTERII PAPALE	170
Biserica în Anglia (<i>Stephen Platten</i>)	170
Creștinismul și religiile păgâne (<i>Lesley Abrams</i>).....	172
Creștinismul imperfect: Evul Mediu.....	173
AL-ANDALUZIA ȘI MOZARABII	173
CAROLINGIENII	174
EPOCA LUI CAROL CEL MARE	175
RENAȘTEREA CAROLINGIANĂ	176
Tradiție și inovație în teologia secolului IX (<i>Elina Screen</i>)	177
UNGARIA: GRANIȚA DE EST	178
VIKINGII.....	178

7. EVUL MEDIU SUPERIOR.....182

Europa medievală.....	182
APARIȚIA NAȚIUNILOR.....	182
SISTEMUL FEUDAL	182
FEUDALISMUL ȘI BISERICA	183
Spiritualitatea, Reforma și papa.....	184
MIȘCAREA CLUNIACĂ.....	184
CORUPȚIE ȘI REFORMĂ.....	185
Viața religioasă în Evul Mediu (<i>Justin Clegg</i>).....	187
CARTUZIENII ȘI CISTERCIENII	189
INNOCENȚIU AL III-LEA ȘI CEL DE-AL PATRULEA CONCILIU LATERAN	192
MENDICANII.....	193
Francesco și Clara (<i>Michael Robson</i>).....	194
Lumea credinței și a rațiunii.....	195
SCOLASTICISMUL TIMPURIU	195
DEZVOLTAREA SCOLASTICISMULUI.....	196
ÎNFLORIREA SCOLASTICISMULUI.....	199
Toma d'Aquino (<i>Richard Cross</i>).....	199
ZIDIRI ȘI FRUMUȘEȚI	203

Creștinătatea și vecinii ei.....	205	REFORMA RADICALĂ.....	255
RELAȚIILE CU BISERICA BIZANTINĂ.....	205	BISERICA ANGLIEI.....	256
CRUCIADELE.....	206	Reacția catolică.....	258
CRUCIADELE ȘI EUROPA.....	208	CONCILIUL DE LA TRENT.....	259
EREZIE ȘI ORTODOXIE.....	211	O nouă spiritualitate: misticii carmeliți (<i>Edward Howells</i>).....	260
VALDENSI.....	211	IEZUIȚII.....	262
Inchiziția (<i>Edward Peters</i>).....	212	Reforma târzie.....	264
CATARI.....	213	JEAN CALVIN ȘI TRADIȚIA REFORMATĂ.....	264
Declinul Evului Mediu.....	215	Roma protestantă (<i>Carl Trueman</i>).....	265
CAPTIVITATEA DE LA AVIGNON ȘI MAREA SCHISMĂ.....	215	EUROPA DIVIZATĂ.....	268
CRITICI ȘI REFORMATORI.....	217	BAPTIȘȚII ȘI QUAKERII.....	269
8. RUSIA: MOȘTENITOAREA BIZANȚULUI.....	220	RĂZBOAIELE RELIGIOASE.....	270
Convertirea rușilor.....	220	Vânătoarea vrăjitoarelor (<i>Allison Coudert</i>).....	271
VLADIMIR ȘI LEGĂTURILE SALE CU BIZANȚUL.....	220	10. EPOCA MARILOR DESCOPERIRI.....	274
ÎNTĂRIREA CREȘTINISMULUI.....	221	Africa.....	275
A treia Romă.....	222	PORTUGALIA: „PIPER ȘI SUFLETE”.....	275
BISERICA SUB TĂTARI.....	222	COLONIȘTI ȘI MISIONARI.....	277
Încreștinarea rușilor (<i>Paul Steeves</i>).....	223	CONGO ȘI COMERȚUL CU SCLAVI.....	278
AMENINȚAREA DIN VEST.....	224	MISIUNILE CAPUCINILOR.....	280
RIDICAREA MOSCOVEI.....	226	ANGOLA.....	281
ARTĂ, ARHITECTURĂ ȘI CULTURĂ CREȘTINE.....	229	ETHIOPIA ȘI EXPERIMENTUL RECATOLICIZĂRII.....	281
IVAN „CEL GROAZNIC”.....	229	PROTESTANTISMUL OLANDEZ ȘI CEL AFRICAN.....	283
Ivan al IV-lea, Conciliul celor o sută de capitole și o noua Biserică de stat (<i>Paul Steeves</i>).....	230	America de Sud.....	283
Monasticism și spiritualitate.....	231	COLONIILE ȘI SCLAVII.....	286
MĂNĂSTIRILE RUSEȘTI.....	231	MISIONARII.....	288
MISTICISMUL RUS.....	236	VASCO DE QUIROGA, IEZUIȚII ȘI VISUL UTOPIC.....	288
SFINȚII NEBUNI.....	237	CATOLICISMUL INDIGEN.....	291
Începutul Rusiei moderne.....	237	America de Nord.....	292
VREMURILE ÎNTUNECATE.....	238	UN STAT SUPRACATOLIC: NOUA FRANȚĂ.....	293
MARELE SUVERAN.....	238	Părinții puritani ai Bisericii: o nouă teocrație? (<i>Jeremy Bangs</i>).....	294
SECTE ȘI SCHISMATICI.....	238	COLONIILE BRITANICE.....	295
9. REFORMA.....	240	MISIUNILE DIN INDIA.....	296
Renașterea.....	240	Orientul îndepărtat.....	300
ECONOMIE NOUĂ, SOCIETATE NOUĂ.....	240	MISIUNILE DIN JAPONIA.....	300
ÎNAPOI LA LUCRURILE DE BAZĂ.....	240	MATTEO RICCI ÎN CHINA.....	302
MISTICISM ȘI ȘTIINȚĂ.....	241	NOI MISIUNI.....	304
Umanism și cultul „textului” (<i>Kenneth Austin</i>).....	242	PERSECUȚIE ȘI INTERZICERE.....	305
ÎNTĂRZIERI.....	244	CONTROVERSA RITURILOR.....	309
Condamnarea lui Galileo (<i>David Lindberg</i>).....	244	INDONEZIA.....	310
PALITATEA RENAȘTERII.....	247	FILIPINE.....	311
Reforma timpurie.....	249	11. RAȚIUNE ȘI TREZIRE.....	312
MARTIN LUTHER ȘI CELE 95 DE TEZE.....	249	Apariția modernității.....	312
NOILE BISERICI.....	252	Credință și rațiune.....	314
REFORMA ELVEȚIANĂ.....	254	GÂNDIREA CARTEZIANĂ.....	314
		RAȚIONALISMUL.....	315

SOCINIANISMUL ȘI UNITARIANISMUL	316	REAȚIA CATOLICĂ	364
DEISMUL	317	REAȚIA PROTESTANTĂ	365
Iluminismul în America de Nord	319	Mișcarea de la Oxford (<i>Peter Nockles</i>)	366
Iluminismul în Rusia	321	„Lupta pentru cultură”	367
UCRAINA ȘI RUSIA	321	ȘTIINȚĂ CONTRA RELIGIE	367
NIKON ȘI VECHII CREDINCIOȘI	322	ANTICLERICALISMUL DIN EUROPA	368
Ecaterina „cea Mare” și reîncreștinarea Rusiei (<i>Paul Steeves</i>)	322	Trezirea în Rusia	370
PETRU „CEL MARE”	324	STAREȚII	370
Rădăcinile trezirii	324	Spiritualitatea în literatură:	
SPIRITUALITATEA CATOLICĂ	325	marii romancieri ruși (<i>Malcolm Jones</i>)	372
PIETISMUL	325	ORTODOXIA O IA SPRE EST	373
MORAVIENII	327		
Marea Trezire	328	13. EPOCA COLONIALISMULUI.....	374
INSULELE CARAIBE	333	Lumi noi, provocări noi.....	374
Trezirile britanice	335	Goana după Africa	376
John Wesley și metodistii (<i>David Hempton</i>)	336	PRIMII PROTESTANȚI AFRICANI	376
DE LA TREZIRE LA EVANGHELISM.....	338	SIERRA LEONE: UN EXPERIMENT AL LIBERTĂȚII AFRICANE.....	378
12. VESTUL DUPĂ ILUMINISM.....	340	SAMUEL CROWTHER ȘI MISIUNILE DIN NIGERIA	379
Noi războaie, o nouă Europă.....	340	FETIȘISM ȘI SINCRETISM.....	380
IACOBINII.....	340	REÎNNOIREA MISIUNILOR EUROPENE.....	381
NAPOLEON BONAPARTE ȘI PIUS AL VII-LEA	340	AFRICA CENTRALĂ	382
O NOUĂ EUROPĂ ȘI O NOUĂ PAPALITATE.....	342	AFRICA DE SUD.....	383
Destin manifest și noi treziri	342	ASCENDENȚA AFRICII: ETHIOPIA ÎN SECOLUL XIX	386
A DOUA MARE TREZIRE	343	A doua „Lume Nouă”	390
NOI PREDICI, NOI SECTE	344	MĂRILE SUDULUI.....	390
Biserica lui Isus Cristos a sfinților din zilele pe urmă		AUSTRALIA	392
(<i>Douglas Davies</i>)	345	NOUA ZEELANDĂ.....	393
MISIUNE PENTRU SCLAVI.....	346	INDIA	394
Provocarea socială	347	MISIUNILE TAMILI	395
ABOLIREA SCLAVIEI	347	COMPANIA INDIEI DE EST ȘI	
REVOLUȚIA INDUSTRIALĂ ȘI NOILE CONDIȚII SOCIALE	349	PROGRESUL ANGLICANISMULUI	397
EVANGHELICII	350	MISIUNILE BAPTISTE.....	400
ACTIVISMUL SOCIAL.....	351	ROMANO-CATOLICII ȘI ROMANO-SIRIENII	401
FILANTROPIA INDUSTRIALĂ	353	BISERICA MALANKARA	402
Romantismul.....	354	Asia de Est.....	404
Hegel și dialectica (<i>Samuel Powell</i>).....	354	CHINA.....	404
TEOLOGIA ROMANTICĂ.....	355	Hong Xiuquan și inchinătorii înaintea lui Dumnezeu	
Criza credinței.....	356	(<i>Thomas Reilly</i>)	405
Darwinismul (<i>Jon Roberts</i>)	357	JAPONIA	407
Creștinismul liberal	358	INDONEZIA.....	409
CRITICILE	359	14. EUROPA MODERNĂ.....	410
TEOLOGIA LIBERALĂ	361	Schimbarea Europei de Est	410
EVANGHELIA SOCIALĂ	362	IMPERIUL OTOMAN ȘI BALCANII.....	410
Pregătirea pentru dezastru.....	363	REVOLUȚIILE COMUNISTE	412
		Ortodoxia sub comunism (<i>Philip Walters</i>)	414
		SFÂRȘITUL EREI COMUNISTE.....	416
		EUROPA DE EST DUPĂ COMUNISM	419

De la modernism la postmodernism:	
Europa de Vest.....	421
PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ȘI ÎNCETAREA MODERNITĂȚII.....	421
EPOCA DICTATORILOR.....	424
Teologia dialectică (<i>Timothy Bradshaw</i>).....	425
DUPĂ HOLOCAUST.....	428
PERIODA 1960–1970 ȘI O EUROPA POSTCREȘTINĂ.....	431
MIȘCĂRILE RADICALE.....	433
Mișcarea ecumenică (<i>Charles Hill</i>).....	435
OASE ȘI CONCILII: UN ROMANO-CATOLICISM REÎNSUFLEȚIT.....	437
O NOUĂ AGENDĂ SOCIALĂ.....	438
15. AMERICA MODERNĂ ȘI OCEANIA.....	440
Unitate din diversitate.....	440
BISERICILE CANADIENE.....	440
PROTESTANȚII ȘI CATOLICII DIN SUA.....	442
VECHEA RELIGIE: RĂZBOIUL CIVIL AMERICAN.....	442
Moștenirea trezirilor.....	444
PREDICATORI, TREZIRI ȘI NOUL EVANGHELISM.....	444
STUDENȚI ȘI MESE GRATUITE:	
EVANGHELICII DIN LUMEA LARGĂ.....	447
Noi mișcări, noi controverse.....	450
EXPERIENȚA AFRO-AMERICANĂ.....	451
PENTICOSTALISMUL.....	452
Creștinismul și egalitatea: Martin Luther King, Jr. (<i>Ira Zepp</i>).....	453
CONSERVATORI ȘI LIBERALI.....	455
„DREPTATEA RELIGIOASĂ”.....	458
BISERICA CATOLICĂ AMERICANĂ ȘI ABUZUL SEXUAL.....	459
Experiența latino-americană.....	460
„MEXICUL ROȘU”.....	460
REÎNNOIREA CATOLICISMULUI LATIN.....	462
SOCIALISM ȘI ELIBERARE.....	463
PROTESTANTISMUL.....	465
Pacificul.....	466
ANTIPOZII.....	466
BISERICILE PACIFICULUI.....	468
16. ASIA MODERNĂ.....	470
India.....	470
CREȘTINISMUL HINDUS ȘI MIȘCAREA NAȚIONALISTĂ.....	471
BISERICA MALANKARĂ ÎNAINTE DE	
INDEPENDENȚA NAȚIONALĂ.....	472
BISERICILE DUPĂ INDEPENDENȚĂ.....	473
ASHRAMURI CREȘTINE.....	475
China.....	476
NOI PROVOCĂRI.....	476
ÎN CĂUTAREA CREȘTINISMULUI INDIGEN.....	478
ORTODOXIA RUȘĂ DIN CHINA.....	480
MANIFESTUL CREȘTIN ȘI MIȘCAREA PATRIOTICĂ	
A TRIPLEI INDEPENDENȚE.....	481
CATOLICISMUL SUB COMUNISM.....	483
REVOLUȚIA CULTURALĂ.....	485
DUPĂ REVOLUȚIE.....	486
Kakure Kirishitan (<i>Mark Williams</i>).....	487
Japonia.....	487
DECRETUL IMPERIAL CU PRIVIRE LA EDUCAȚIE.....	488
BISERICA UNITĂ A LUI CRISTOS.....	488
MIȘCAREA NON-BISERICĂ.....	489
BISERICA INIMII LUI CRISTOS.....	491
PENTICOSTALISMUL JAPONEZ.....	492
CALEA.....	493
CREȘTINISMUL ÎN SOCIETATEA JAPONEZĂ.....	493
Coreea.....	494
ÎNCEPUTURILE.....	494
PERSECUȚIILE.....	494
DESCHIDEREA COREEI.....	495
DE LA OCUPAȚIA JAPONEZĂ LA NAȚIUNEA DIVIZATĂ.....	496
REÎNTINERIREA.....	497
Asia de Sud-Est.....	498
FILIPINE.....	501
INDONEZIA.....	504
17. AFRICA MODERNĂ.....	506
Sfârșitul perioadei coloniale.....	506
COLONIALISM, RĂZBOI ȘI AUTONOMIE.....	506
DESCHIZÂND CALEA: CATOLICISMUL DIN AFRICA DE EST.....	507
AFRICA CENTRALĂ: NOI MISIUNI, NOI CREȘTERI.....	508
CREȘTERE ȘI CONFLICT ÎN AFRICA DE VEST.....	510
NOI PROFEȚI, NOI MIȘCĂRI.....	514
Africa independentă.....	516
AFRICA DE SUD.....	517
John Mbiti și dezvoltarea teologiei africane (<i>Ogbu Kalu</i>).....	518
SPIRITUL ȘI LEGEA:	
PENTICOSTALISMUL ȘI BISERICA ÎNIȚIATĂ DE AFRICANI.....	521
Muzica bisericească africană (<i>Patrick Chukwudezie Chibuko</i>).....	524
VECHILE BISERICI AFRICANE.....	526
Glosar.....	532
Colaboratori.....	538
Bibliografie.....	539
Index.....	546
Credite pentru imagini.....	559

GHID AL ISTORIEI CREȘTINISMULUI

LINIA ISTORIEI CREȘTINISMULUI

- cca 30 Execuția lui Isus din Nazaret
- cca 49 Conciliul de la Ierusalim stabilește că nu trebuie să devii mai întâi iudeu pentru a fi creștin
- cca 50—cca 64 Pavel scrie epistolele către diferite biserici
- cca 64 Primele persecuții ale creștinilor din timpul lui Nero. Moartea lui Petru, moartea lui Pavel și moartea lui Iacov, zis Iust.
- cca 66—cca 95 Datarea probabilă a celor patru Evanghelii.
- 70 Distrugerea Templului din Ierusalim
- cca 90 Conciliul de la Iamnia marchează separarea dintre creștinism și iudaism.
- cca 95 Persecuția din timpul lui Domițian.
- cca 107 Ignatie al Antiohiei scrie celor șapte biserici.
- cca 180 Irineu din Lyon scrie *Despre așa-zisa gnoză*.
- cca 190 Osrhoene devine oficial primul stat creștin.
- cca 230 Origene din Alexandria scrie *Despre primele principii*.
- 250 Persecuția din timpul lui Decius.
- 303—311 Persecuția din timpul lui Dioclețian și Galeriu.
- cca 310—370 Persecuția în Persia din timpul lui Șapur al II-lea.
- 313 Edictul de la Milano legalizează creștinismul.
- 325 Conciliul de la Niceea condamnă arianismul.
- 330 Fondarea Constantinopolului, capitala creștină a Imperiului Roman.
- cca 330 Pachomius scrie prima Regulă pentru o mănăstire creștină.
- 381 Conciliul de la Constantinopol condamnă din nou arianismul.
- 380—390 Împăratul Teodosie proclamă creștinismul ca religia oficială a Romei.
- 393 Conciliu de la Hippo stabilește canonul Bibliei.
- 417 Papa Innocențiu I îl condamnă pe Pelaghie.
- cca 426 Augustin de Hippo termină *Ceteata lui Dumnezeu*.
- 431 Conciliul de la Efes îl condamnă pe Nestorie.
- cca 433 Patrick debarcă în Irlanda și îl convertește pe regele Laoghaire.
- 451 Conciliul de la Calcedon îl condamnă pe Eutih.
- 484 Sinodul roman îl excomunică pe Accacius al Constantinopolului din cauza *Henotikonului*, marcând prima despărțire oficială dintre cele două Biserici.
- cca 500 Pseudo-Dionisie scrie *Teologia mistică*.
- cca 530 Benedict de Nursia își scrie Regula.
- 537 Dedicarea noii catedrale Sf. Sofia, Constantinopol.
- 553 Al doilea conciliu de la Constantinopol condamnă „Trei capitole”.
- 590 Grigore cel Mare devine papă.
- 627 Împăratul Heracliu cucerește Ctesifonul și reduce „Sfânta Cruce” la Ierusalim.
- 630—640 Persia, Egipt, Armenia și Levant cucerite de musulmani.
- 652 Makuria creștină și Egiptul musulman încheie tratatul *baqt*.
- 664 Sinodul de la Whitby decretează că în Anglia se vor folosi riturile romane nu cele celtice.
- 680 Al Treilea Conciliu de la Constantinopol condamnă monotelismul.
- 725 Împăratul Leon al III-lea începe să ia măsuri împotriva icoanelor.
- cca 780 Stela de la Xian descrie statutul Bisericii chinezești.
- 787 Al Doilea Conciliu de la Calcedon autorizează folosirea icoanelor.
- cca 800 Este produs *Evangheliarul de la Kelks* în Irlanda.
- 843 „Restaurarea ortodoxiei” în Bizanț confirmă legitimitatea icoanelor.
- 845 Împăratul Wu-tsang închide mănăstirile chinezești.
- 858 Papa Nicolae I îl condamnă pe Fotie al Constantinopolului, marcând a doua despărțire oficială dintre cele două Biserici.
- 864 Botezul hanului Boris al Bulgariei.
- 878 Vikingii din Anglia sunt forțați să se convertească la creștinism prin tratatul de la Wedmore.
- 910 Fondarea Ordinului de la Cluny.
- 966 Este botezat principele Mieszko I al Poloniei.
- 988 Este botezat cneazul Vladimir al Rusiei.
- 1051 Lavra din Kiev-Pechersk este fondată la Kiev.
- 1054 „Marea Schismă” dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă.
- 1075 Papa Grigore al VII-lea dă *Decretele papale*.
- 1084 Fondarea Ordinului cartuzian.
- 1095 Papa Urban al II-lea predică Prima Cruciadă.
- 1098 Fondarea Ordinului cistercian.
- 1099 Cruciatați cuceresc Ierusalimul.
- 1128 Fondarea Ordinului cavalerilor templieri.
- 1145 Papa Eugeniu al III-lea predică a Doua Cruciadă.
- 1180 Papa Alexandru al III-lea îl condamnă pe valdensi.
- 1187 Saladin recuceresc Ierusalimul.
- 1198 Innocențiu al III-lea devine papă.
- 1204 A Patra Cruciadă cucerește Constantinopolul și fondează un patriarhat latin.
- 1210 Francesco d'Assisi fondează Ordinul franciscan.
- 1215 Al Patrulea Conciliu Lateran definește credințele și practicile catolice, inclusiv transubstanțierea.
- 1216 Dominic de Gusmán fondează Ordinul dominican.
- 1242 Citadela Montsegur a catarilor este distrusă.
- 1242 Aleksandru Nevski înfrânge Ordinul cavalerilor teutoni în bătălia de la lacul Peipus și menține Rusia ortodoxă.
- 1261 Bizantinii recuceresc Constantinopolul.
- 1273 Toma de Aquino lasă *Summa theologiae* neterminată.
- cca 1280 Editarea lucrării *Kebre Negast* în Etiopia.
- 1305 Papa Clement al V-lea mută tronul papal la Avignon.
- 1314 Interzicerea Ordinului cavalerilor templieri.
- 1330—1340 Amda Siyon al Etiopiei cucerește Ifat impunând creștinismul.
- 1338 Grigorie Palamas scrie *Triadele în apărarea sfinților isihăști*.
- 1368 Căderea dinastiei Yuan pune capăt Bisericii chinezești.
- 1377 Papa Grigore al XI-lea îl condamnă pe John Wycliffe.
- 1380—1390 Persecuțiile din timpul lui Tamerlan aproape că distrug Biserica Răsăritului.
- 1387 Începe „Marea Schismă” în Apus între Avignon și Roma.
- 1414 Conciliul de la Constanța rezolvă „Marea Schismă”, readuce tronul papal la Roma și îl condamnă pe Jan Hus.
- 1438 Conciliul de la Basle (apoi la Ferrara, Florența și Roma) produce o scurtă reunire a Bisericii Romano-Catolice cu Biserica Ortodoxă.
- 1453 Cucerirea Constantinopolului de către otomani.
- 1474 Marsilio Ficino scrie *Teologia platonice*.
- 1483 la ființă Inchiziția spaniolă.
- 1491 Este botezat Nzinga Nkuvu (João), regele Congoului.
- 1498 Portughezii stabilesc contacte cu creștinii indieni.
- 1509—1543 Mvemba Nzinga (Afonso) pune bazele creștinismului în întregul Congo.
- 1513 *Requirement* — impus tuturor conchistadorilor din Americi în care li se cerea să ofere băștinașilor o explicație inteligibilă a creștinismului.
- 1517 Martin Luther afișează pe ușa bisericii din Wittenberg cele 95 de teze.
- 1520 Portughezii stabilesc contacte în Etiopia.
- 1521 Dieta de la Worms îl condamnă pe Luther.
- 1534 Henric al VIII-lea devine capul Bisericii Angliei prin Actul Suprematiei.
- 1537 Papa Paul al III-lea condamnă înrobirea băștinașilor americani.
- 1540 Ignațiu de Loyola fondează Societatea lui Isus.
- 1542 François Xavier sosește în India și începe să predice.
- 1545—1563 Ca reacție la protestantism Conciliul de la Trent reafirmă doctrina catolică.
- 1549 François Xavier sosește în Japonia și începe să predice.
- 1552 Thomas Cranmer publică a doua ediție a *Cărții de rugăcini*.
- 1553 Iezuții deschid o misiune la Luanda, Angola.
- 1559 Jean Calvin publică ediția definitivă a *Învățăturii religiei creștine*.
- 1561 La Moscova se termină construcția Catedralei Mijlocirii Fecioarei de pe Moat (cunoscută drept Catedrala Sf. Vasile).
- 1565 Misionari augustinieni sosește în Filipine.
- 1569 Ucraina este cedată Poloniei și este catolicizată.
- 1571 Cele „30 de articole” devin doctrina Bisericii Anglicane.
- 1577 Tereza de Avila publică *Castelul interior*.
- 1583 Matteo Ricci ajunge în China.
- 1596 Înființarea ritului grec al Bisericii Catolice Ucrainiene.
- 1596 Începutul persecuției creștinilor în Japonia.
- 1598 Regele Henric al IV-lea al Franței dă Edictul de la Nantes, acordând libertate de închinare hughenotilor.
- 1599 Sinodul de la Diamper încearcă să îi catolicizeze pe creștinii malabari din India.
- 1603 Matteo Ricci publică *Adevărata doctrină a Domnului cerurilor*.
- 1609 Iezuții preiau controlul în Paraguay și deschid prima dintre cele „30 de misiuni”.
- 1611 O echipă de învățați numită de regele Iacob I al Angliei produce *Verșiunea Autorizată a Bibliei* în engleză.
- 1615 Noua bazilică San Pietro este terminată la Roma.
- 1618 Sinodul de la Dort condamnă arminianismul și definește calvinismul ortodox.
- 1619 Fiodor Filaret este înscăunat ca Filaret, patriarh al Moscovei.
- 1620 „Părinții pelerini” debarcă la Plymouth Rock, punând bazele unei societăți puritane.
- 1622 Papa Grigore al XV-lea creează Congregația pentru Propagarea credinței.
- 1633 Împăratul Fasilidas îi alungă pe iezuții și pe ceilalți misionari catolici.
- 1639 Japonia își închide granițele față de Vest, creștinismul fiind scos în afara legii.
- 1645 Papa Innocențiu al X-lea interzice riturile chinezești.
- 1649—1660 Anglia devine republică (Commonwealth), puritanismul dominând Biserica.
- 1652 Nikon devine patriarh al Moscovei, începându-și controversatele reforme.

- 1667 Ucraina este împărțită între Polonia și Rusia, iluminismul catolic ajungând în Rusia.
- 1672 Mii de hughenoti sunt uciși în masacrul din ziua Sf. Bartolomeu în Franța.
- 1673 Legea testului din Anglia interzice accesul neanglicanilor în posturile guvernamentale.
- 1674 Ierarhia catolică instalată oficial în Noua Franță.
- 1682 Clerul francez dă Declarația galicanismului.
- 1685 Regele Ludovic al XIV-lea revocă Edictul de la Nantes.
- 1688 Regele Iacob al II-lea al Angliei este detronat (și din cauza sprijinului crescând acordat romano-catolicismului).
- 1721 Tarul Petru cel Mare al Rusiei înlocuiește patriarhatul Moscovei cu sfântul sinod.
- 1724 Împăratul Yongzeng al Chinei interzice creștinismul.
- 1728 William Law publică *O chemare serioasă la o viață devotată și sfântă*.
- 1730 Matthew Tindal publică *Creștinismul tot atât de vechi ca și creația*.
- 1739 John Wesley se desparte de moravienii din Britania și fondează Biserica metodistă.
- 1740 George Whitefield sosește în America și predică trezirea.
- 1742 Papa Benedict al XIV-lea confirmă interzicerea riturilor chinezești.
- 1750 Iezuiții sunt alungați din Paraguay.
- 1754 Misionarii metodiști ajung în Antigua și încep pentru prima dată să le predice sistematic sclavilor indieni din Vest.
- 1755 Cutremurul de la Lisabona face ca bunătatea lui Dumnezeu să fie contestată.
- 1764 Voltaire publică *Dicționarul filosofic*.
- 1773 Papa Clement al XIV-lea suprimă Ordinul Iezuit.
- 1774–1777 Gotthold Lessing publică fragmente din scrierile lui Hermann Reimarus aruncând dubii asupra autenticității Noului Testament.
- 1786 Virginia amendează legea lui Thomas Jefferson, garantând completa libertate religioasă.
- 1790–1800 Persecuții împotriva creștinilor în Coreea.
- 1792 Coloniști din America de Nord ajung în Sierra Leone pentru a fonda o nouă colonie.
- 1792–1794 Convenția Națională din Franța încearcă să înlocuiască catolicismul cu deismul.
- 1796 Societatea Misionară din Londra trimite primii misionari în Tahiti.
- 1799 Friedrich Schleiermacher publică *Despre religie: discursuri adresate disprețuitorilor ei culturali*.
- 1799 William Carey sosește la Serampore și începe să predice.
- 1807 Robert Morrison sosește în China și începe să predice.
- 1807 G. W. F. Hegel publică *Fenomenologia spiritului*.
- 1809 Napoleon invadează statul papal, papa Pius al VII-lea pleacă în exil.
- 1814 Papa Pius al VII-lea restaurează Ordinul Iezuit.
- 1819 Pomare al II-lea, regele din Tahiti, este botezat.
- 1820–1830 Migrația Mfecane în Sudul Africii ajută la răspândirea creștinismului spre interior.
- 1821 Robert Moffat sosește în Kuruman înființând o misiune.
- 1830 Friedrich Schleiermacher publică a doua carte, *Credința creștină*.
- 1830 Joseph Smith fondează Biserica lui Cristos a sfinților din zilele de pe urmă.
- 1833–1841 Liderii Mișcării de la Oxford publică *Tratatele vremurilor*.
- 1835 David Strauss publică *Viața lui Isus examinată critic*.
- 1835–1843 Mii de buri pleacă de la Cape Town spre nord, în Marea Emigrare ducând cu ei credința reformată.
- 1836 Sinodul de la Mavelikara respinge amestecul britanicilor în Biserica Malankara.
- 1846 Pius al IX-lea devine papă.
- 1847 Rosendo Salvado înființează mănăstirea din Neuo Norcia, Australia, predicându-le aborigenilor.
- 1850–1860 Persecuția împotriva creștinilor din Vietnam ajunge la apogeu.
- 1854 Papa Pius al IX-lea definește doctrina immaculatei concepții a binecuvântatei Fecioare Maria.
- 1858 Keshab Chandra Sen se alătură lui Brahmo Sabha și face eforturi în direcția unei religii universale, combinând învățăturile lui Isus cu cele ale hinduismului.
- 1860 Are loc o dezbateră referitoare la darwinism între Thomas Huxley și Samuel Wilberforce la Oxford.
- 1864 Samuel Crowther devine primul episcop anglican de culoare.
- 1865 Bernard Petitjean redescoperă *Kakure Kirishitan* în Japonia.
- 1870 Primul conciliu de la Vatican condamnă *Lista erorilor* și afirmă infalibilitatea papei.
- 1871 „Vechii catolici” fondează propria lor biserică, respingând Primul Conciliu de la Vatican.
- 1872 Te Kooti înființează Biserica Ringatu în Noua Zeelandă.
- 1873 Aprobarea „Legilor din mai” declanșează *Kulturkampf* în Germania.
- 1878 Împăratul Yohannes al IV-lea al Etiopiei convoacă Conciliul de la Borumeda pentru a stabili cristologia ortodoxă.
- 1883 Creștinismul legalizat în Coreea.
- 1889 Creștinismul legalizat în Japonia.
- 1889 Conciliul plenar pentru America latină cere reforme în Biserica Romano-Catolică Latină.
- 1900 „Boxerii”ucid mulți străini și creștini în Beijing.
- 1901 Charles Perham anunță manifestările Duhului Sfânt în orele sale de studiere a Bibliei în Kansas, inițiind pentecostalismul.
- 1901 Uchimura Kanzo fondează mișcarea nonbiserică din Japonia.
- 1902 Grigorio Aglipay fondează Biserica Independentă Filipineză.
- 1903 P. L. Le Roux fondează Biserica Apostolică Sionistă, una dintre primele Biserici africane independente.
- 1907 Marea Trezire din Phenian ajută la răspândirea creștinismului atât în Coreea cât și în China.
- 1910 Conferința Misiunii Mondiale din Edinburgh marchează începutul mișcării ecumenice moderne.
- 1910–1915 *Fundamentele* sunt publicate în Statele Unite, definind doctrinele tipice ale fundamentalismului.
- 1917 Biserica Ortodoxă Rusă restaurează patriarhatul Moscovei.
- 1917 Noua constituție mexicană îngrădește catolicismul.
- 1918 Tahupotiki Wiremu Ratana are o serie de viziuni care duc la fondarea Bisericii Ratana din Noua Zeelandă.
- 1920–1930 Persecuția tot mai accentuată a Bisericii Ortodoxe Ruse.
- 1926 Papa Pius al XI-lea ordonează primii nouă episcopi chinezi autohtoni din perioada modernă.
- 1927–1929 Rebeliunea Cristero din Mexic.
- 1929 Tratatul Lateran acordă independența statului Vatican.
- 1932–1968 Karl Barth publică *Dogmatica Bisericii*.
- 1933 Adolf Hitler acceptă un concordat cu Biserica Catolică și unește bisericile protestante într-o Biserică a Reichului dominată de nașiți.
- 1934 În opoziție față de politica nazistă, apare Biserica Germană Mărturisitoare.
- 1936 Italienii cuceresc Etiopia și încep să persecute sporadic Biserica Ortodoxă Etiopiană.
- 1936–1937 Mulți preoți ortodocși ruși mor în „marea epurare” a lui Iosif Stalin.
- 1937 Începe persecuția împotriva preoților catolici în Germania.
- 1937 Papa Pius al XI-lea condamnă atât comunismul cât și nazismul.
- 1939 Congregația pentru Propagarea credinței decretează că riturile chinezești sunt compatibile cu catolicismul.
- 1941 Este formată Biserica Unită a lui Cristos, singura organizație protestantă recunoscută oficial din Japonia.
- 1943 Iosif Stalin legalizează Biserica Ortodoxă Rusă.
- 1945–1947 Guverne comuniste sunt instalate în cele mai multe dintre țările europene. Acestea încep persecuția bisericilor.
- 1948 Instaurarea unui guvern comunist în Coreea de Nord duce la luarea de măsuri împotriva creștinismului.
- 1950 Papa Pius al XII-lea definește doctrina înălțării fizice la cer a binecuvântatei Fecioare Maria.
- 1950 Apare Manifestul creștin chinez, ducând la fondarea Mișcării Patriotice Protestante.
- 1954 Instaurarea unui guvern comunist în Vietnamul de Nord face ca mulți creștini să fugă în Sud.
- 1955 Trevor Huddleston publică *Nu-i pentru mângâierea ta*.
- 1959–1964 Nikita Hrușciov ia măsuri împotriva Bisericii Ortodoxe Ruse.
- 1962–1965 Al Doilea Conciliu de la Vatican redefiniște catolicismul pentru era modernă.
- 1966–1969 Revoluția culturală din China duce la închiderea tuturor bisericilor și la persecuția creștinilor.
- 1971 Gustavo Gutiérrez publică *Teologia eliberării*.
- 1978 Ioan Paul al II-lea devine papă.
- 1978 la ființă Biserica Creștină Bharatā, o federație a tuturor bisericilor indiene.
- 1979 Jerry Falwell formează Majoritatea Morală, inițiind o perioadă de influență politică pentru creștinismul de dreapta din Statele Unite.
- 1980 Este fondat Consiliul Creștin Chinez pe măsură ce bisericile se redeschid.
- 1981 Președintele Anwar El-Sadat al Egiptului interzice pe termen scurt Biserica Coptă.
- 1984 Papa Ioan Paul al II-lea face prima canonizare în afara Romei, la Seul.
- 1985 Institutul pentru Teologie Contextualizată din Africa de Sud publică *Documentul Kairos*.
- 1989–1991 Prăbușirea comunismului în cea mai mare parte a Europei de Est aduce libertate Bisericii de acolo.
- 1990 Catolicismul legalizat în Cambodgia.
- 1992 Biserica Anglicană ordonează prima femeie.
- 1994 Fenomenul „Toronto Blessing” apare la Toronto Airport Vineyard Christian Fellowship.
- 2003 Bernard Law își dă demisia din funcția de arhiepiscop catolic al Bostonului ca urmare a acuzațiilor de mușamalizare a pedofiliilor printre preoți.
- 2003 Gene Robinson devine episcop episcopalian la New Hampshire în Statele Unite, declanșând o mare controversă cu privire la homosexualitatea sa activă.
- 2005 Cardinalul german Joseph Ratzinger este ales ca papă.
- 2006 Sinodul general al Bisericii Anglicane prezidat de arhiepiscopul de Canterbury își cere iertare pentru că a beneficiat de pe urma sclaviei până în 1834.

INTRODUCERE

Palestina; în jurul anului 30 d.H., un obscur predicator iudeu, ultimul dintr-un șir de figuri charismatice religioase, este executat de autoritățile romane. Urmașii lui s-au împrăștiat. Lumea de atunci nu a dat nicio atenție evenimentelor.

Începuturile secolului XXI: se estimează că aproape o treime din populația lumii – în jur de două miliarde – sunt urmașii aceluia predicator. Introducând numele acestuia în cel mai folosit motor de căutare pe Internet, apar mai mult de o sută de milioane de menționări. Despre această persoană s-au scris mai multe cărți decât despre oricare alta în întreaga istorie.

Cum a reușit un grup de țărani înfri-coșați, urmași ai unui delincvent executat, dintr-o fundătură a Imperiului Roman, să devină cea mai mare religie de pe glob? Istoria creștinismului, transformarea sa dintr-o sectă ilegală în religia împăraților, a regilor și a președinților, nu încetează să ne fascineze. Această carte oferă o trecere în revistă a acestor două milenii extraordinare. Este scrisă într-un stil accesibil oricărui cititor fără cunoștințe în acest domeniu, dar sperăm să îi intereseze și pe aceia care sunt deja familiarizați într-o mai mare măsură cu subiectul.

Această povestire nu este doar despre modul în care creștinismul a schimbat lumea, ci și despre modul în care lumea a schimbat creștinismul. În paginile ei vom întâlni pacifiști persecutați, călugări mânuitori ai sabiei, curteni arabi, televangheliști americani, războinici feudali japonezi, regi medievali africani, filosofi europeni iluminați, nomazi ai stepelor mongole și mulți alții – fiecare dintre ei, creștini. Creștinismul s-a răspândit în toate culturile pământului și oameni din fiecare cultură au înțeles și au reinterpretat mesajul creștin

în felul lor propriu. Din această cauză scopul nostru nu este doar de a spune ce au făcut creștinii și unde s-au dus, ci și cum s-a adaptat creștinismul la diferite popoare și culturi – chiar dacă creștinii au căutat să rămână credincioși mesajului inițial al lui Isus, indiferent cât de diferit l-au înțeles.

Istoria creștinismului este un subiect atât de vast încât nu poate fi tratat pe măsura scopului și a complexității sale doar într-o carte. De aceea, intenția acestei cărți este să prezinte doar o panoramă a subiectelor principale. Ea este împărțită în 17 capitole, fiecare dintre acestea tratând o perioadă distinctă din istoria creștină; pe parcurs textele încadrate vor scoate în evidență teme sau personaje de o importanță deosebită. Primele 13 capitole (și subcapitolele) sunt aranjate în cea mai mare parte cronologic pentru a crea un fir narativ de pe vremea lui Isus până în perioada modernă – cu toate că uneori se folosește o aranjare tematică pentru a lămuri unele aspecte. Ultimele patru capitole descriu istoria Bisericii din ultima sută de ani, fiecare dintre acestea preocupându-se de o anumită zonă geografică a lumii.

În mod inevitabil istoria creștinismului în Europa ocupă partea cea mai vastă a cărții. Creștinismul a început în Orientul Mijlociu și în ultimele decenii s-a extins semnificativ în Africa. Totuși, în perioada abordată, acesta a crescut și s-a maturizat foarte mult în Europa în comparație cu tipurile de creștinism care s-au dezvoltat în alte părți, creștinismul european dovedindu-se îndeosebi mai eficient pentru a se răspândi în afara Europei. În trecut aceasta i-a făcut pe europeni și pe americani să subestimeze formele neeuropene ale creștinismului, astfel că Asia și Africa erau descrise doar ca receptoare ale religiei

misionarilor europeni sau americani, nu ca patria unor tradiții creștine vechi, înfloritoare și independente. În această carte ne-am propus să oglindim importanța acestor tradiții neeuropene, în vreme ce recunoaștem rolul europenilor în răspândirea creștinismului în ultimele secole – și rolul neeuropenilor în reinterpretarea creativă a mesajului pe care l-au auzit.

Cartea nu presupune din partea cititorului o informare inițială asupra istoriei sau a teologiei creștine. Există un

glosar pentru a-i ajuta pe cei care nu sunt familiarizați cu termenii creștini care apar pe parcurs. Există, de asemenea, o bibliografie cu sugestii de lecturi suplimentare pentru cei ce vor să aprofundeze subiectele schițate aici. Sperăm ca acest *Ghid* să îl inspire pe cititor – fie el creștin sau nu – să recurgă la această metodă. Și aceasta deoarece, chiar fiind uneori violentă, animatoare, șocantă, tragică, comică sau doar bizară, istoria creștinismului nu este niciodată plicticoasă.

Manuscris din castelul Hradcany, Praga, înfățișându-L pe Cristos care domnește în Ierusalimul ceresc.

ÎNCEPUTURILE CREȘTINISMULUI

Cum a început creștinismul? Unii dintre cei pe care îi vom întâlni mai târziu în această carte au argumentat că creștinismul, dat fiind că propovăduiește adevărurile lui Dumnezeu, este la fel de vechi ca veșnicia. Alții au susținut că, așa cum îl știm noi, creștinismul este invenția împăratului Constantin (cca 274–337 d.H.) fără să aibă vreo legătură cu originalul Isus. Dar, pentru majoritatea istoricilor, originea creștinismului se află în mișcarea începută de discipolii, rămași în viață, ai lui Isus din Nazaret, un predicator iudeu din Galileea, executat de romani în jurul anului 30 d.H.

CADRUL

IMPERIUL ROMAN

Un lucru evident, acceptat ulterior de creștini, a fost că Isus s-a născut tocmai atunci când a început și Imperiul Roman. Extinzându-și puterea asupra peninsulei italiice, chiar dincolo de ea, Roma fusese până nu demult o republică. La începutul secolului I, Roma învinsese Cartagina și statele grecești rivale și stăpâna aproape toate țărmurile Mării Mediterane și Galia, cucerită de extraordinarul, dar și nemilosul, Iulius Cezar.

Primul împărat roman în adevăratul sens al cuvântului a fost nepotul lui Cezar, Octavian, un bărbat tot atât de extraordinar ca și faimosul său unchi. Asasinarea lui Cezar în 44 î.H. a declanșat războiul civil pe care l-a câștigat Octavian, după ce i-a învins pe Marc Antoniu și pe iubita sa Cleopatra și în timpul căruia a anexat Egiptul la posesiunile Imperiului Roman. Luându-și numele de Cezar August, Octavian a creat guvernul și structurile Imperiului Roman, cu toate că

a refuzat orice titlu în afară de acela de *princeps* („primul”). A avut foarte mare grijă să păstreze vechile forme ale republicii, senatul având doar un control nominal al

statului. Dar chiar și alegerile pentru senat erau orchestrate de August, locurile vacante fiind ocupate de oamenii lui, care slujeau intereselor lui. Astfel, senatul a fost păstrat, dar de domnit, domnea împăratul. Mai târziu, în vremea unor succesori mai năbădăioși ai lui August, funcția de senator era destul de riscantă.

August a reorganizat instituțiile civile, a dat legi noi, a finanțat opere de artă, a susținut religia Romei, în general încadrând fosta republică sub atenta supraveghere imperială. Sub Cezar August

a fost luat sub stăpânire întregul teritoriu al Spaniei și cel al Franței moderne împreună cu Balcanii și Africa de Nord.

Împăratul era mult mai mult decât „primul” dintre egali. În 12 î.H. August l-a imitat pe Iuliu Cezar și a devenit *ponțifex maximus*, mare-preot al religiei romane tradiționale: astfel, s-a ajuns la unirea oficială a statului și a religiei, ambele fiind personificate de un singur om, împăratul. De asemenea, August a impus și cultul lui Iuliu Cezar, el fiind venerat nu doar ca om, ci și ca zeu. August însuși a fost

Marc Aureliu, filosof stoic și împărat roman (a domnit între 161 și 180 d.H.), din Piazza del Campidoglio, Roma.

divinizat oficial după moartea sa în 14 d.H. După această dată toți împărații erau oficial zei chiar în timpul vieții lor. Este destul de dificil de apreciat ce a însemnat, de fapt, acest lucru: unii chiar au crezut într-adevăr că împăratul era divin, în vreme ce alții considerau aceasta un sentiment patriotic fără să însemne nimic mai mult. Uneori s-a crezut că împăratul era sub influența unui spirit divin care îi ghida acțiunile, caz în care cei devotați împăratului îi aduceau omagiu „geniului Cezarului”.

PALESTINA

Secole de-a rândul, evreei au locuit în Palestina, situată la extremitatea estică a Mării Mediterane, dar ei nu mai erau de mult timp independenți. În secolul VI î.H. au fost cucerți și duși în exilul babilonian unde au petrecut o perioadă de 50 de ani, considerați foarte traumatizanti. Începând cu acea perioadă ei au fost dominați de perși (care au pus bazele unui imperiu puternic în est) și apoi de Seleucizi, o dinastie fondată în urma cuceririlor unuia dintre generalii lui Alexandru Macedon. Evreei s-au răscolat împotriva Seleucizilor în secolul II î.H., dar au fost cucerți de generalul roman Pompei în secolul I î.H. De atunci Palestina a făcut parte din Imperiul Roman.

Cea mai mare parte a țării se ocupa cu agricultura, pământul fiind foarte greu de lucrat datorită climatului uscat și foarte cald. Doar în nord, Galileea se bucura de un climat mai umed, mai moderat. Aici râul Iordan traversa Galileea printr-un lac numit Marea Galileei, care constituia baza industriei de pescuit. Cea mai mare parte a locuitorilor de aici lucrau în propriile lor mici ferme sau ca arendași ai unor ferme mai mari ale proprietarilor de pământ.

Peste toți a domnit la început dinastia Hasmoneilor și apoi cea a Irodienilor. Palestina nu era „ocupată” literal de romani, dimpotrivă, politica romanilor era aceea de a permite regelui local să își administreze regatul ca domnitor clientelar. Romanii nu doreau să guverneze direct Palestina sau să o

impoziteze în mod excesiv, ceea ce ar fi fost un eșec garantat. Interesul lor era să mențină o zonă stabilă în apropierea frontierei cu Persia, rivalul etern al Romei, pentru a proteja unele regiuni mai importante, precum Egiptul și Siria. Romanii doreau să se implice cât mai puțin posibil pentru a menține statu-quo-ul, ceea ce însemna să lase cele mai multe dintre afacerile locale regelui local. Din 37 î.H. până în 4 î.H. unul dintre aceștia a fost Irod cel Mare, personalitate dominantă care a alocat mari sume de bani și resurse pentru construcții și pentru fondarea de noi orașe. În calitate de client al Romei, Irod cel Mare trebuia să plătească tribut împăratului și să îi încredințeze problemele de politică externă, dar în rest avea mână liberă. După moartea lui Irod, Cezar August a împărțit Palestina între fiii acestuia, care domneau ca „tetrarhi” aproape cum a făcut-o și tatăl lor. Fiul lui Irod, care domnea în Iudeea (partea sudică a Palestinei care cuprindea Ierusalimul), s-a dovedit incompetent. În 6 d.H. romanii l-au înlocuit, iar această parte a Palestinei a început să fie administrată direct de către un prefect roman. Slujba de prefect al Iudeei nu îți oferea prea multe satisfacții. Pentru romani această țară era o fundătură, locuită de barbari nebuni având o religie ciudată, un loc în care nimeni nu ar fi dorit să ajungă. În plus, prefectul avea foarte puține trupe. Era imposibil să controlezi întreaga zonă cu doar câteva mii de soldați. Ca urmare, el petrecea foarte mult timp la Cezarea, un oraș civilizată de pe coastă, lăsând atribuțiile de zi cu zi ale Iudeei în sarcina marelui-preot, care acționa aproape ca un prim-ministru, stabilind impozitele, ocupându-se de menținerea legii și a ordinii ș.a.m.d.

IUDAISMUL

Religia iudaică era centrul culturii palestinienilor, conceptele credinței ei fiind poate cel mai bine rezumate în invocarea rostită de agricultori, așa cum a fost înregistrată în Deuteronomul 26:5–9, când

aceștia îi dedicau lui Dumnezeu primele roade:

Tatăl meu era un Arameu pribeag, gata să piară; s-a pogorât în Egipt cu puțini înși și s-a așezat acolo pentru o vreme. Acolo, a ajuns un neam mare, puternic și mare la număr. Egiptenii ne-au chinuit, ne-au asuprit și ne-au supus la grea robie. Noi am strigat către Domnul, Dumnezeul părinților noștri. Domnul ne-a auzit glasul și a văzut asuprirea, chinurile și necazurile noastre. Și Domnul ne-a scos din Egipt, cu mână tare și cu braț întins, cu arătări înfricoșătoare, cu semne și minuni. El ne-a adus în locul acesta și ne-a dat țara aceasta, țară în care curge lapte și miere.

Deuteronomul este ultima carte a Pentateuhului, din cele cinci cunoscute sub numele de Tora. Scrise probabil în jurul perioadei exilului babilonian din secolul VI î.H., el conține următoarea relatare. Arameul pribeag era Avraam, cel care a plecat din orașul sumerian Ur (din Irakul modern) pentru a ajunge în regiunea râului Iordan. Dumnezeu a făcut cu el un legământ, promițându-i că urmașii săi vor deveni un mare popor care va trăi pe acel pământ. Dar familia lui s-a mutat în Egipt, unde într-adevăr urmașii lui s-au înmulțit devenind „Israel”, adică evrei. Acolo ei au fost înrobiți, dar Dumnezeu i-a salvat prin grandiosul eveniment cunoscut sub numele de Exod, descris în cartea a doua cu același nume. Nu numai că i-a condus afară din Egipt în Țara Făgăduinței, Palestina, ci le-a dat și Legea, o mare colecție de norme cu privire la cum să se închine unui singur Dumnezeu și cum să formeze împreună o societate. Legea a fost rezumată în cele zece porunci, pe care însuși Dumnezeu le-a scris pe niște tăblițe de piatră și i le-a dat lui Moise. Cu toate că moartea sa este descrisă către sfârșitul Deuteronomului, evreii cred că el este autorul tuturor celor cinci cărți. Istoria evreilor a fost povestită și în alte cărți care descriu cum, sub conducerea unor regi, ei au fost mai mult

sau mai puțin fideli Legii și închinării singurului Dumnezeu. Ca urmare, Dumnezeu a trimis mai mulți profeți ca să îi recheme la adevărata religie. Aceste cărți au devenit baza scripturilor iudaice, cu toate că în vremea lui Isus nu exista nimic „oficial” care să spună care dintre aceste cărți aveau sau nu autoritate. Unele dintre aceste cărți vor forma ceea ce mai târziu creștinii vor denumi cu titlu generic „Vechiul Testament”.

Iată ce credeau evreii despre istoria lor, o istorie care se afla într-o legătură intimă cu Dumnezeu: Dumnezeu i-a ales pentru că erau un popor deosebit și nu numai că le-a vorbit prin Lege și profeți, ci a acționat în beneficiul lor în unele momente-cheie, cum a fost Exodul. Evenimentele neplăcute, cum a fost exilul babilonian au fost interpretate ca supărarea divină care a rezultat din infidelitatea poporului. Ei credeau că Dumnezeu a încheiat cu ei un legământ potrivit căruia pământul Palestinei era a lor. Partea lor din legământ era să țină Legea. Ca semn al acestui legământ, evreii erau circumciși, ceea ce i-a făcut diferiți de celelalte popoare și constituia una dintre caracteristicile lor distincte – adesea în Noul Testament găsim termenii „cei tăiați împrejur” și „cei netăiați împrejur” referindu-se la evrei, respectiv la neevrei.

Nu numai că pământul Palestinei a fost dat descendenților lui Avraam de către Dumnezeu, ci și capitala, Ierusalim, era un oraș sfânt. Ierusalim era locul unde se găsea Templul, una dintre clădirile cele mai deosebite ale Antichității. Construit inițial la porunca regelui Solomon în urmă cu mai multe secole, acesta a fost reconstruit și restaurat de către Irod cel Mare în secolul I î.H., constituind scopul principal al religiei iudaice. Pentateuhul a stabilit un anumit număr de jertfe și de ritualuri care trebuiau să se desfășoare în acest loc unic. Se credea că însuși Dumnezeu locuia în locul cel mai important al Templului, Sfânta-sfintelor, singura persoană care putea intra acolo o dată pe an fiind marele-preot. Templul avea o mică armată de preoți, toți evreii

Templul a fost clădit din pietre albe și mari, fiecare dintre ele având douăzeci și cinci de coți lungime, opt coți înălțime și cam doisprezece coți lățime; clădirea (...) putea fi văzută de la multe mile distanță de oraș... [Arcadele] erau decorate cu vâlvuri brodate, flori de culoarea purpurii și aveau nenumărați stâlpi.

Citat din Josephus, *Antichități*, cca 94 d.H.

Un model al Templului lui Irod cel Mare din Ierusalim.

fiind nevoiți să plătească o taxă pentru menținerea bunei sale funcționări. Mari sume de bani intrau și ieșeau din Templu, unii dintre evrei preferând să își țină banii acolo ca într-o bancă. Garda Templului nu numai că păzea aceste avuții, ci funcționa ca poliție în Ierusalim. Astfel, Templul era nu numai centrul vieții religioase, ci și centrul vieții politice, economice și sociale. Acolo se desfășurau în mod normal sărbătorile de-a lungul întregului an. În special de Paște, zeci de mii de oameni veneau la Ierusalim, forțându-l pe prefectul roman să aducă mai multe trupe din Cezarea și să împrumute trupe din Siria pentru a menține ordinea. Templul și-a extins prezența peste tot în Palestina prin preoții care lucrau doar temporar la Ierusalim, dar care își petreceau restul timpului acasă, ca învățători sau judecători, fiind conducătorii acelor zone. Acești preoți erau descendenții unor anumite familii de preoți, constituind în același timp, pe lângă o clasă religioasă și una socială aparte.

Mai existau evrei și în afara Palestinei. De fapt, în zilele lui Isus existau mai mulți

evrei în afara ei. Cei din „diaspora” erau evident mai departe de Templu – cu toate acestea ei trebuiau să plătească impozitul pentru Templu – așa că au dezvoltat o instituție alternativă, denumită Sinagoga. Sinagoga nu era un loc unde se închinau sau unde se aduceau sacrificii, ci era un loc unde se studia. Aceasta era folosită atât pentru citirea Pentateuhului și pentru instruire cât și pentru rugăciunea comună și chiar pentru mesele rituale. Se pare că mulți neevrei, cunoscuți sub numele de neamuri, vizitau Sinagoga, cu toate că nu erau considerați membri cu drepturi depline ai comunității. Ei simpatizau iudaismul și erau interesați să învețe mai multe despre el – în întregul Imperiu Roman existând mulți dintre neamuri care respectau într-adevăr religia iudaică cu monoteismul său accentuat și cu impresionantul său cod moral. Sinagogle s-au răspândit peste tot în Palestina în secolul I d.H. ca un fel de supliment al cultului existent la Templu.

Cu toate acestea, iudaismul nu era nici pe departe o religie monolită, identică pretutindeni. Existau multe variațiuni pe

aceeași temă chiar în Palestina, religia dezvoltându-se (după cum vom vedea) de-a lungul secolului I d.H. În acest caz, n-ar trebui să ne gândim că creștinismul s-a desprins dintr-un „iudaism static”, ci (mai probabil), că iudaismul s-a redefinit în mod radical de-a lungul secolului I, printr-un proces care a produs (printre altele) creștinismul.

Foarte mulți evrei sperau într-o intervenție divină extraordinară. Deși ei nu erau guvernați direct de Roma, considerau că trăiau sub guvernarea unei forțe străine. Mulți sperau și doreau ca Dumnezeu să intervină și să îi elibereze de sub acești străini. Înainte Dumnezeu a intervenit de multe ori în istorie pentru a-și elibera poporul. Unii evrei au mers și mai departe: ei sperau nu numai că se va întâmpla un miracol politic, ci și că va veni „Împărăția lui Dumnezeu”, o intervenție cu adevărat decisivă, *in extremis*, din partea lui Dumnezeu. Ordinea lumescă va dispărea, iar Dumnezeu va cârmui lumea fără intermediari. Unii evrei credeau că aceasta se va întâmpla cândva în viitor; alții erau dornici să o vadă întâmplându-se în curând.

De aceasta se lega „mesianismul”, adică speranța că Dumnezeu va ridica un mare conducător pentru ca această Împărăție să apară. Cuvântul „mesia”, însemnând „cel uns”, este întâlnit relativ rar în Vechiul Testament și se referă la un tip de lider special. În unele scrieri mai apar și alte personaje asociate cu venirea Împărăției: unul dintre acestea era „Fiul omului” din cartea lui Daniel. Existau diferite grupuri care aveau diferite credințe cu privire la acești lideri de la sfârșitul lumii. Unii anticipau venirea „Fiului omului”, alții venirea lui „Mesia”; uneori acesta era înțeles în termeni preoțești, alteori el era tipul regelui războinic. Manuscrisele de la Marea Moartă prezintă doi mesia, un preot și un rege însoțind venirea Împărăției lui Dumnezeu.

În plus, iudaismul avea mai multe partide. Am văzut deja rolul pe care îl jucau preoții în Ierusalim și aiurea: ei erau liderii „oficiali” ai iudaismului, acționând

ca experți și învățători. Există un grup rival, cel al fariseilor, cei mai mulți dintre aceștia fiind laici. Ca preoții (doar foarte puțini dintre ei erau preoți), aceștia s-au specializat în studierea Legii și în aplicarea acesteia în viața de zi cu zi. În scopul acesta ei au dezvoltat o mare colecție de tradiții. De exemplu, Legea interzicea să muncești de Sabat, a șaptea zi a săptămânii: fariseii au stabilit ce conta ca „muncă” pentru a explica cât mai clar regula. Școlile fariseilor au concurat pentru a stabili cât de severă sau de laxă ar trebui să fie interpretarea Legii. Aceste lămuriri s-au făcut pentru uzul lor interior, fără intenția de a face din acestea o normă pentru altcineva, având în vedere că fariseii nu exercitau niciun fel de autoritate formală asupra cuiva. Cu toate acestea, pentru că încercau să ia în considerare Legea și să o aplice în viața de toate zilele, fariseii erau foarte admirați și respectați de cei mai mulți dintre evrei.

Preoții și fariseii au fost cele mai importante grupuri cu care Isus și primii

M-am uitat în timpul vedenilor mele de noapte, și iată că pe norii cerurilor a venit unul ca un fiu al omului; a înaintat spre Cel îmbătrânit de zile și a fost adus înaintea Lui. I S-a dat stăpânire, slavă și putere împărătească, pentru ca să-I slujească toate popoarele, neamurile, și oamenii de toate limbile. Stăpânirea Lui este o stăpânire veșnică, și nu va trece nicidecum, și împărăția Lui nu va fi nimicită niciodată.

Daniel 7:13-14

Una dintre peșterile de la Qumran în care au fost descoperite Manuscrisele de la Marea Moartă.

creștini, în egală măsură, au intrat în competiție. Mai erau și alții, ca saducheii, care negau că morții ar învia vreodată (fariseii credeau că învierea tuturor oamenilor constituia unul dintre semnele sfârșitului lumii). De asemenea, mai erau și esenienii care, la fel ca fariseii, constituiau un partid neoficial, compus atât din preoți cât și din laici care studiau și interpretau Legea. Cu toate acestea, în comparație cu fariseii, esenienii interpretau Legea mult mai sever, extinzându-i regulile acolo unde era posibil. Esenienii s-au organizat în comunități, cea mai faimoasă dintre acestea fiind cea de la Qumran, lângă Marea Moartă. Aici exista un fel de mănăstire a celor care doreau să împlinească Legea cât mai aproape de perfecțiune și care mai credeau că venirea Împărăției lui Dumnezeu era iminentă. Ei se considerau singurii evrei credincioși, fără să aibă vreo legătură cu Templul, deoarece credeau că actualii preoți l-au profanat. Acest grup avea legătură cu Manuscrisele de la Marea Moartă, o mare colecție de texte religioase descoperite în 1947 într-o peșteră lângă Qumran. Aceste manuscrise au furnizat oamenilor de știință informații cu privire la iudaismul apocaliptic din secolul I d.H., cu toate că nimic din conținutul lor nu are legătură directă cu Isus sau cu creștinismul.

PRIMII CREȘTINI

În jurul anului 30 d.H., Isus din Nazaret, predicator din Galileea, care făcea minuni, a fost executat la periferia Ierusalimului. A devenit indezirabil după ce a declanșat un scandal în Templu. Marele-preot nu putea tolera așa ceva, mai ales că se întâmplase în vremea Paștelui, când la Ierusalim se afla un mare număr de pelerini și spiritele erau încinse. De aceea Isus a fost arestat de gărzile marelui-preot și apoi condamnat la moarte. Această decizie a fost sancționată de prefectul roman Pilat din Pont, deoarece marele-preot nu avea puterea necesară pentru a duce la îndeplinire execuția. Isus a fost executat în stil roman, prin crucificare, murind relativ repede.

Isus

S-a născut într-un sat neștiut. A lucrat mai mult ca tâmplar, dar a devenit un predicator itinerant. În scurtă Sa viață nu a avut niciodată o casă sau o familie. Oamenii au început să Îl urască încă din vremea copilăriei Sale. Și-a găsit sfârșitul în mâinile dușmanilor Săi și, deși nevinovat, a fost găsit vinovat și executat. A fost condamnat la moarte și murit pe cruce între doi hoți. Unuia dintre prietenii Săi i s-a făcut milă de El și l-a pus trupul frânt într-un mormânt împrumutat...

Nu s-ar putea explica cum, astfel povestită, viața lui Isus din Nazaret, a dat naștere unei religii mondiale. Și totuși, dacă acest personaj misterios ar fi fost exclus din lumea antică, nu ar mai fi apărut creștinismul. Deci, ce știm despre viața lui Isus? Și, de ce este atât de semnificativă pentru creștini?

Pentru detalii și mai precise trebuie să ne îndreptăm atenția către cele patru descrieri ale lui Isus cunoscute sub numele de „evanghelii canonice” (Matei, Marcu, Luca și Ioan). Sigur că există și alte surse necreștine care Îl menționează în trecere pe Isus, confirmând astfel că Isus a existat ca persoană istorică. De exemplu, istoricul roman Tacit (cca 55–120 d.H.) relatează că Isus a fost executat sub domnia lui Tiberiu, fiind condamnat de către guvernatorul Pilat din Pont (Anale 15:44); și Josephus, un istoric evreu (scriind pe la anul 90 d.H.), spune ceva asemănător, descriindu-L pe Isus ca pe un „înțelept”, „învățător”, care a făcut lucruri extraordinare și a fondat „ginta creștinilor”.

Dar cel mai mult datorăm acelor scriitori care au ales în mod deliberat să consemneze istoria lui Isus. Dacă am lua în considerare scrierile lor, un sumar al vieții lui Isus Cristos ar arăta cam așa:

- S-a născut la Bethlehem (10 km sau 6 mi sud de Ierusalim) în jurul anului 6 î.H. – călugărul din secolul VI, care a calculat datele, a greșit puțin anul! – copilăind în micul sat Nazaret de pe dealurile de vest ale Galileei
- a început lucrarea publică itinerantă împrejurul lacului Galileei după ce a împlinit 30 de ani (curând după ce vărul Său Ioan chema lumea să fie „botezată” în râul Iordan), adunând foarte repede în jurul Său un grup absolut special, de 12 oameni („discipolii” Săi, cunoscuți mai apoi și ca „apostolii”)
- I S-a dus departe vestea că învățător și tămăduitor, foarte mulți crezând că este inspirat într-un mod unic de către Duhul lui Dumnezeu sau că este un profet (asemănător cu profeții Vechiului Testament precum Ilie)
- învățătura Sa se concentra pe mult-ășteptata Împărăție a lui Dumnezeu, vestind prin lucrarea Sa

Euangelio (ceea ce noi numim „evanghelie”) este un cuvânt grec și înseamnă veste bună, veselă, plină de bucurie și voieșie, care face inima omului să fie bucuroasă, îl face să cânte, să danseze și să sară în sus de bucurie.

William Tyndale, cca 1494–1536

că Dumnezeu devenea împărat pe o nouă și dramatică cale

■ Și-a manifestat puterea în mod extraordinar asupra bolilor și a forțelor naturii, chiar înviind din morți unul sau doi oameni

■ personificând metaforele Vechiului Testament, El S-a identificat cu „Fiul omului” (în cartea lui Daniel acest personaj plin de slavă reprezenta poporul lui Dumnezeu în fața tronului lui Dumnezeu); dar, de asemenea, El a dat de înțeles că era Robul (prevestit în Isaia) și mult-asteptatul împărat sau „mesia”

■ cu toate că a mai fost în Ierusalim, în final, S-a îndreptat spre cetate, aducând cu El o provocare profetică și monarhică, atât pentru capitală cât și pentru liderii acesteia, efectuând un act simbolic în Templu (răsturnând mesele, ceea ce a arătat autoritatea Sa și a prevestit distrugerea iminentă a Templului)

■ apoi unul dintre ucenicii Săi (Iuda Iscarioteanul) L-a trădat autorităților religioase; acestea L-au arestat după miezul nopții în grădina Ghetsimani, L-au judecat sub mai multe acuzații și L-au dus a doua zi dimineața în fața guvernatorului roman, care a ordonat executarea Sa prin crucificare

■ Isus a prevăzut toate aceste lucruri și S-a angajat în mod inevitabil în împlinirea lor; a vorbit despre „ceasul” care vine, a încercat de trei ori să Își prevină prietenii că va fi „batjocorit și omorât”; în seara dinaintea morții Sale a mâncat împreună cu ucenicii Săi pâine și vin (o parte integrală a sărbătoririi Paștelui iudeu) și le-a dat o nouă însemnătate: acestea erau trupul și sângele Său.

Astfel aranjate, aceste componente (cele mai multe dintre acestea nefiind contestate de cercetătorii moderni) indică faptul că ar putea fi ceva mai mult decât această „viață retrasă” pe care ne-am închipuit-o: dacă Dumnezeul lui Israel era întronat ca împărat prin Isus, atunci cine este Isus? Și de ce avem impresia că El Și-a orchestrat moartea? La ce l-a folosit?

Și ce s-a întâmplat „a treia zi” după moartea Sa? Creștinii sunt convingeți că povestea nu s-a terminat aici, ci că Isus a fost înviat din morți de puterea lui Dumnezeu.

Toate evangheliile se termină cu această pretenție a învierii: Isus S-a sculat din morți și ca urmare S-a suit la Dumnezeu în ceruri, unde (după cum afirmă credeul) stă în slavă „la dreapta Tatălui”.

Cel mai primitiv credeu (sau „confesiune”) al primilor creștini era „Isus e Domn”, ei răspândind această „veste bună” în toată lumea. Creștinii au început să dezvolte adevărata identitate a lui Isus în lumina învierii Lui: El nu mai era doar mesia și împăratul lui Israel, ci era mai mare ca Avraam, ca Moise și ca David; nu mai era doar Robul, ci era Mielul lui Dumnezeu și adevăratul Mare-preot; nu mai era doar o ființă omenească, ci putea fi identificat cu Dumnezeul lui Israel, ca „Fiul” Său, „Cuvântul” preexistent și veșnic, ca „Domnul slavei”. În cultura ebraică, adânc înrădăcinată în monoteism, aceste pretenții la adresa lui Isus erau extraordinare – și au rămas astfel. Ele spun că marca Bisericii creștine este „întruparea”: credința că în Isus, Dumnezeu însuși a venit printre noi.

Iar dacă este așa, moartea lui Isus are o nouă însemnătate – este actul prin care Dumnezeu S-a dat pe Sine pentru a împlini

cea mai mare dintre nevoile noastre, judecata divină a fost înlăturată, deschizându-se ușa pentru mila și pentru iertarea lui Dumnezeu – „Dumnezeu Își arată dragostea față de noi prin faptul că, pe când eram noi încă păcătoși, Hristos a murit pentru noi.” (Romani 5:8). Acum doar, înțelegem ceea ce spune poetul:

...Au trecut aproape două mii de ani. Și totuși El rămâne personajul din centrul existenței ființei umane. Toți regii, cărmuitorii și toate puterile care au existat, toate armatele care au luptat vreodată, într-adevăr nimic de la începutul timpului nu a avut un efect mai mare asupra omenirii în comparație cu această singură viață.

„O VIAȚĂ SOLITARĂ”, AUTOR NECUNOSCUT

PETER WALKER

Cristos pe cruce, de pe zidul Mănăstirii San Marco din Florența, de pictorul italian dominican Fra Angelico (1387–1455).

Au intrat în mormânt, au văzut pe un tinerel șezând la dreapta, îmbrăcat într-un veșmânt alb, și s-au înspăimântat. El le-a zis: „Nu vă spăimântați! Căutați pe Isus din Nazaret, care a fost răstignit: a înviat, nu este aici; iată locul unde îl pusese. Dar duceți-vă de spuneți ucenicilor Lui, și lui Petru, că merge înaintea voastră în Galilea: acolo îl veți vedea, cum v-a spus.” Ele au ieșit afară din mormânt, și au luat-o la fugă, pentru că erau cuprinse de cutremur și de spaimă. Și n-au spus nimănui nimic, căci se temeau.

Marcu 16:5-8

Aceste evenimente împreună cu aproape tot ce știm despre Isus sunt descrise în cele patru „evanghelii”, cărți care relatează activitatea lui Isus. Ele au fost scrise ulterior de către creștini și sunt cunoscute sub numele de „Matei”, „Marcu”, „Luca” și „Ioan”, tradiția consemnând că acestea sunt persoanele care le-au și scris.

Isus avea un anumit număr de discipoli, între aceștia existând un cerc restrâns denumit „cei doisprezece”, care L-au însoțit în perioada lucrării Sale din Galileea și pe parcursul ultimei Sale călătorii la Ierusalim. Sursele nu cad de acord cu privire la numele lor, ceea ce ar putea să însemne că au existat mai mult de 12 discipoli. Pentru evrei acest număr era încărcat cu semnificații, ducându-i cu gândul la cele 12 triburi care au alcătuit cândva poporul Israel. Deci era posibil ca Isus să vorbească despre „cei doisprezece” într-un mod simbolic, chiar dacă numărul acestora era variabil. Cea mai mare parte dintre aceștia s-au împrăștiat în timpul procesului și a execuției lui Isus. Prietenul Său cel mai apropiat, Petru, a negat că L-ar fi cunoscut vreodată. Isus a fost îngropat într-un mormânt donat de un simpatizant, Iosif din Arimateea. Dar, după două zile, unii au pretins că L-au văzut pe Isus înviat din morți. Speranța a înviat printre discipoli.

ÎNVIEREA

Ce s-a întâmplat? Una dintre chestiunile cele mai contrariante, datorită surselor dificil de interpretat, referitoare la studiul creștinismului primar, este cea a aparițiilor după înviere. Isus a murit în Ierusalim și Evanghelia după Luca accentuează reapariția lui Isus și porunca dată discipolilor de a nu pleca de acolo. În Evanghelia după Matei se pare că aceștia au părăsit Ierusalimul și că L-au văzut în patria lor, în Galileea. În conformitate cu Evanghelia după Matei, Isus i S-a arătat inițial mamei Sale și Mariei Magdalena, unul dintre discipolii Săi. În Ioan, El i se arată întâi doar Mariei Magdalena. În Evanghelia după Luca, femeile nu se întâlnesc deloc cu Isus cel înviat, ci doar anunță că

mormântul Său era gol, Petru este cel ce fuge acolo să verifice informația. În Ioan, Petru este însoțit de un „ucenic preaiubit” căruia nu i se menționează numele și care îl întrece în fuga sa până la mormânt. Cel mai important misionar creștin din secolul I, Pavel, relatează o versiune diferită în prima sa epistolă către biserica din Corint, versiunea sa fiind scrisă poate cu zeci de ani înaintea evangheliilor.

S-a arătat lui Chifa, apoi celor doisprezece. După aceea s-a arătat la peste cinci sute de frați deodată, dintre care cei mai mulți sunt încă în viață, iar unii au adormit. În urmă s-a arătat lui Iacov, apoi tuturor apostolilor. După ei toți (...) mi s-a arătat și mie.

1 Corinteni 15:5-8

Această apariție dramatică în fața a cinci sute de oameni nu mai este menționată în nicio altă sursă. La fel de confuz este ceea ce au văzut ucenicii. Toate evangheliile înregistrează povestirea discipolilor lui Isus descoperind mormântul Său gol, sugerând că Isus S-a sculat și a plecat; alte pasaje din evanghelii îl descriu pe Isus cel înviat atingând oameni și mâncând cu ei, deși, de asemenea, putea să își facă apariția în încăperi încuiate, mascându-și identitatea pentru cei care puteau să îl recunoască, sugerând că nu era doar o persoană normală care și-a revenit. Dar scriind devreme, (tot în 1 Corinteni) Pavel nu pomenește despre mormântul gol. Ciudat, având în vedere că el argumentează că învierea era reală și că a avut loc, ceea ce sugerează că nu ar fi avut habar de mormântul gol sau că nu considera că este o dovadă a învierii. Mai mult decât atât, Pavel se menționează pe sine printre cei ce L-au văzut pe Isus înviat, dar înregistrarea acestui eveniment din Faptele apostolilor susține că Pavel a văzut doar o lumină din cer și a auzit o voce, nu că a întâlnit o persoană omenească. Pavel insistă, de asemenea, că învierea implică schimbarea de la un trup fizic la unul spiritual, a cărei semnificații este destul de greu de stabilit – deoarece

Mormântul familiei lui Irod din Ierusalim. Intrarea a fost închisă cu o piatră similară cu piatra de la mormântul lui Isus.

sugerează că Isus avea un trup fizic, dar în același timp nu Se conforma trupului fizic cunoscut de noi.

Indiferent ce I s-a întâmplat lui Isus și indiferent ce au văzut ucenicii, este sigur că ei au crezut că L-au văzut pe Isus înviat, chiar dacă nu au prea căzut de acord cu privire la cine L-a văzut și ce s-a întâmplat. Mai târziu, mulți dintre ei au murit pentru această credință. Această întâmplare de referință – a „învierii experimentate” – constituie evenimentul care a declanșat creștinismul.

ZIUA CINCIZECIMII

Este greu de aflat precis cum acest grup de discipoli entuziaști au dat naștere primelor comunități creștine, datorită unor rațiuni care se vor lămuri în ceea ce urmează. Nu numai că discipolii au crezut că Dumnezeu L-a înviat pe Isus din morți, ci ei au crezut și că Duhul lui Dumnezeu sau a lui Isus, era cu ei. În Evanghelia după Ioan, Isus cel înviat le dă direct discipolilor acest Duh Sfânt, suflând peste ei. O altă istorisire apare în Faptele apostolilor, o istorie a Bisericii primare scrisă de același autor care a scris și Evanghelia după Luca între 80 și 90 d.H. Curând după aceea, în vremea sărbătorii

iudaice a Cincizecimii, Faptele apostolilor relatează că Isus cel înviat i-a părăsit pe ucenicii Săi după 40 de zile și că aceștia au primit Duhul Sfânt a lui Dumnezeu, care le-a dat atât putere spirituală cât și abilitatea miraculoasă de a vorbi limbi străine. În conformitate cu Faptele apostolilor, cu această înzestrare Petru a vorbit mulțimii adunate la Cincizecime astfel:

Bărbați Israeliti, ascultați cuvintele acestea! Pe Isus din Nazaret, om adevărat de Dumnezeu înaintea voastră prin minunile, semnele și lucrările pline de putere, pe care le-a făcut Dumnezeu prin El în mijlocul vostru, după cum bine știți; pe Omul acesta, dat în mâinile voastre, după sfatul hotărât și după știința mai dinainte a lui Dumnezeu, voi L-ați răstignit și L-ați omorât prin mâna celor fărădelege. Dar Dumnezeu L-a înviat, dezlegându-I legăturile morții, pentru că nu era cu putință să fie ținut de ea.

Faptele apostolilor 2:22-24

În ziua Cincizecimii, erau toți împreună în același loc. Deodată a venit din cer un sunet ca vâjăitul unui vânt puternic, și a umplut toată casa unde ședeau ei. Niște limbi ca de foc au fost văzute împărțindu-se printre ei, și s-au așezat câte una pe fiecare din ei. Și toți s-au umplut de Duh Sfânt, și au început să vorbească în alte limbi, după cum le da Duhul să vorbească.

Faptele apostolilor 2:1-4

O teologie a misiunii: Pavel

În afară de Isus, un alt om domină ca nimeni altcineva, peisajul creștinismului secolului I. Misionar neobosit, deschis pentru dezbateri, teolog extraordinar de original – geniul lui Pavel va modela creștinismul pentru următorii două mii de ani.

Sursa principală cu privire la viața și gândirea lui Pavel este Faptele apostolilor, a doua jumătate fiind dominată de date privind călătoriile sale și propriile scrisori care predomină în Noul Testament. Nu este prea ușor ca cele două surse să concorde, dar amândouă afirmă că Pavel este originar din Tarsus, un oraș din Anatolia, nu departe de Antiohia. Mai mult ca sigur s-a născut cam în aceeași vreme cu Isus, dar cei doi nu s-au întâlnit. Pavel era unul din evreii din diaspora, un fariseu îngust al cărui nume era Saul („Paulos” era forma greacă a numelui său, de înțeles că prefera această versiune, de vreme ce în limba greacă „saulos” era o mișcare provocatoare a călcăielor!). Era un meșteșugar destoinic, confecționând corturi, dar, de asemenea, a studiat la Ierusalim cu Gamaliel, unul dintre cei mai buni învățători ai fariseilor.

Atât Faptele apostolilor cât și scrisorile sale confirmă că, în zilele de început ale creștinismului, Pavel ura noua religie. De fapt, el era unul dintre personajele principale prin care autoritățile ebraice au încercat să suprimă creștinismul. Faptele apostolilor descrie prezența sa la moartea lui Ștefan, păzind hainele tuturor și aprobând omorârea cu pietre a martirului. Dar, pe când călătorea la Damasc pentru acest gen de activitate, Pavel a avut parte de o experiență extraordinară: după cum afirmă Fapte 9, o lumină cerească l-a orbit temporar și a auzit vocea lui Isus. După cum spune el, l-a întâlnit chiar pe Isus. Cel mai rău dușman al Bisericii a devenit creștin.

Aproape imediat Pavel a început să predice despre Isus, la început în Arabia și în Damasc (unde a evitat arestarea, fiind trecut peste ziduri într-un coș, înainte de a merge la Ierusalim pentru a-i întâlni pe apostoli), după care s-a întors la Tarsus, unde a locuit vreme de șapte ani. Apoi pe la mijlocul deceniului V, Pavel a început ceea ce este cunoscut sub numele de cele trei mari călătorii misionare. În realitate, nu a fost decât un continuu du-te-vino prin

toată partea răsăriteană a imperiului, o călătorie ce s-a sfârșit doar odată cu întemnițarea și cu moartea lui Pavel. Fiecare dintre cele trei etape principale ale călătoriei l-au dus prin Anatolia, înainte de a trece prin Ierusalim și prin Antiohia; cea de-a doua și a treia îl duc pe Pavel în peninsula greacă. Marile orașe pe care le-a vizitat în aceste călătorii au fost Atena, Corint, Efes, Tesalonic și Philippi. După cea de-a treia etapă a călătoriei, Pavel a fost atacat de o mulțime lângă Templul din Ierusalim și a fost arestat. Cerând să fie judecat ca cetățean roman, Pavel a fost dus la Roma unde a fost întemnițat în așteptarea procesului. De acolo sursele noastre nu mai dețin informații.

Pavel credea că va fi eliberat și își va extinde lucrarea în partea apuseană a imperiului și unele tradiții ulterioare arată că exact așa s-a întâmplat, el reușind să ajungă în Spania și chiar în Britania. Cu toate acestea este mai plauzibil că a fost executat pentru credința sa la Roma la începutul sau la mijlocul deceniului VII.

În munca sa Pavel a fost însoțit de mai mulți tovarăși: în special Timotei, Tit, Barnaba și medicul său, Luca. Pe parcursul călătoriilor sale s-a întreținut lucrând cu mâinile sale. A vorbit în biserici deja înființate – dar tot mai mult era preocupat de înființarea altora noi –, pe măsură ce trecea timpul el devenind tot mai eficient ca vorbitor. Era interesat nu numai să câștige noi convertiți pentru Cristos, ci și să strângă bani pentru biserica din Ierusalim: această „colectă” era importantă deoarece simboliza unitatea tuturor bisericilor. După ce pleca din bisericile sale, Pavel le scria scrisori, îndemnându-i să țină credința. Unele (nu toate) dintre scrisori au supraviețuit, formând în mare parte Noul Testament. Treisprezece scrisori poartă numele lui Pavel, cu toate că oamenii de știință moderni au căzut de acord că unele dintre ele nu au fost scrise de el. Cele care au fost acceptate aproape de toți ca originale sunt: scrisoarea către romani, două către corintieni, una către filipeni, una către galați, prima către tesalonieni și cea scurtă către Filimon.

Scrisorile lui Pavel mărturisesc despre îngrijorările sale care rezultă direct din experiența sa de predicator. Multe dintre ideile sale au apărut ca răspuns la problemele pastorale sau teologice ridicate de congregațiile sale, dar piatra de încercare a tot ceea ce a scris este rolul lui Cristos în istoria mântuirii. Pavel era

convins că Dumnezeu care l-a trimis pe Cristos era Dumnezeuzeul evreilor și că mântuirea venea prin El – dar care mai era rolul Legii iudaice și cel al poporului evreu? Pavel nu a abandonat niciodată convingerea că evreii erau poporul lui Dumnezeu, dar în unele scrisori el a încercat prin diferite moduri să reconcilieze această idee cu credința sa în Cristos. El a exprimat mai clar ca oricare din autorii Noul Testament importanța morții și a învierii lui Cristos. Pavel era convins că Cristos constituia o realitate vie în viața sa și a tuturor creștinilor. De exemplu, el îi îndemna pe creștinii romani, „nu vă potriviți chipului veacului acestuia, ci să vă prefaceți, prin înnoirea minții voastre, ca să puteți deosebi bine voia lui Dumnezeu: cea bună, plăcută și desăvârșită” (Romani 12:2). Ideea că creștinii trebuiau să trăiască o viață deosebită, să fie un exemplu pentru alții, va găsi ecou peste secole.

Pavel a fost numit câteodată adevăratul fondator al creștinismului, distrugând mesajul original al lui Isus și al apostolilor cu religia sa distinctă, în special cu accentul pus pe persoana lui Cristos, dar nu pe învățăturile Sale. Asemenea pretenții ar trebui să ne îngrijoreze. În timpul vieții sale, Pavel era unul dintre misionarii creștini: în această perioadă răspândirea religiei nu a avut loc doar datorită eforturilor sale. În scrisoarea sa către galați, Pavel face eforturi considerabile pentru a accentua egalitatea poziției sale cu cea a apostolilor (mergând până acolo că s-a autodenumit apostol), arătând că foarte multă lume nu credea că el este atât de important. La urma urmei, ceea ce îl face pe Pavel atât de mare este enorma influență a scrisorilor sale. Aceste scrisori au fost adunate și editate, circulând după moartea sa în biserici, devenind o mare sursă de inspirație. În special scrisoarea sa către romani în care au fost dezvoltate complet ideile sale, va constitui influența majoră pentru teologii, de la Augustin până la Luther și la Barth. Pavel nu a fost doar primul mare scriitor creștin: el a continuat să fie o influență vie și constantă pentru Biserică vreme de aproape două milenii.

JOHNATAN HILL

Apostolul Pavel, de pictorul cretano-spaniol El Greco (1541–1614)

Turnurile Liniștii din Yazid, Iran. Adepții lui Zoroastru își lăsau morții în vârful turnurilor pentru a fi mâncați de vulturi. Această practică a fost interzisă în Iran în anul 1970, dar mai persistă printre indienii parsi.

DINCOLO DE IMPERIU

Credința s-a răspândit dincolo de granițele Imperiului Roman. În primele secole unul dintre centrele principale ale creștinismului a fost Edessa (modernul Urfa), capitala micului regat Osrhoene din nordul Siriei. Osrhoene era independent din secolul II î.H., fiind condus de propria dinastie de regi descendenți ai asirienilor care a fondat regatul cu secole în urmă. Dar în 216 d.H., Osrhoene a fost inclus în Imperiul Roman și Edessa a devenit un oraș de la granița imperiului.

O legendă ciudată cu privire la apariția creștinismului în această zonă datează cel puțin din secolul IV. Se povestește că regele Abgar al V-lea din Osrhoene s-a îmbolnăvit foarte grav, dar a auzit despre Isus, cel care la vremea aceea predica și vindeca în Galileea. A trimis emisari la Isus rugându-l să vină la Edessa pentru a-l vindeca. Isus a primit mesajul și i-a răspuns politicos, spunându-i că nu era posibil să vină, având în vedere că avea de lucru la Ierusalim. Totuși El l-a vindecat

pe rege și i-a promis că îi va trimite discipoli pentru a duce creștinismul la Edessa, ceea ce a și făcut, trimițând un apostol pe nume Addai (de altfel mai puțin cunoscutul Tadeus, unul dintre cei 12) care a evanghelizat regatul.

În realitate nu se cunoaște nimic despre cum a ajuns creștinismul la Edessa. Este foarte probabil ca religia să fi ajuns acolo cândva în secolul II, în vremea regelui Abgar al VIII-lea (ceea ce ar putea explica confuzia cu omonimul său de mai devreme), dar se admite că Osrhoene a fost primul stat cunoscut vreodată care a făcut din creștinism religia sa oficială. Capitala sa se pare că a fost mai importantă decât se crede. Era un oraș de o importanță extraordinară: ruta către est pe care se aducea mătasea și alte bunuri din îndepărtata Chină, trecea prin Edessa și se continua în Persia și apoi către Orient. Astfel, Edessa era poarta principală către est. Sosirea creștinismului aici practic garanta răspândirea acestei religii mai departe – cel puțin în Persia, care la

vremea respectivă era în mâna părților. Într-adevăr, creștinismul din Edessa a deveni tipic pentru întreaga regiune. Limba din Edessa, un dialect al arameiceii, care a devenit cunoscută ca „siriana”, urma să fie, vreme de secole, limba creștinismului din Orientul Mijlociu.

La vremea aceea părții care domneau în Persia veniseră de la răsăritul Mării Caspice. Aici principala religie era zoroastrismul, fondată (probabil în jurul anului 1200 î.H.) de Zoroastru, cunoscut câteodată ca Zarahustra, un personaj misterios, dar extrem de important. Nimeni nu știe precis când a trăit, probabil că în vremea lui Homer sau poate cu secole în urmă. El a trăit pe teritoriul Iranului de azi sau poate în Afghanistan și a predicat noua lui credință, despre care se credea că este o religie dualistă care implica doi zei – un zeu bun, al luminii și un zeu rău, al întunericului. Simbolul zeului bun este focul, Zoroastru îndemnându-și urmașii să fie de partea zeului bun. El credea că zeul bun va triumfa și își va răsplăti urmașii înviindu-i din morți și aducând o nouă eră a nemuririi și a luminii. Astfel, în ciuda reputației de sistem dualist, ar fi mai corect să considerăm zoroastrismul ca pe o religie monoteistă, la fel ca iudaismul și creștinismul, de vreme ce zeul bun era mai puternic decât cel rău. Sigur că zoroastrismul avea unele doctrine asociate cu religiile monoteiste – viața după moarte, judecata ș.a. – chiar înaintea iudaismului și a creștinismului și acestea îl fac pe Zoroastru unul dintre cele mai influente personaje din câte au trăit.

Zoroastrismul era religia dominantă din Persia, dar iudaismul era, de asemenea, un element important acolo. De fapt, se pare că în zilele lui Isus existau mai mulți evrei în Persia decât oriunde altundeva. În secolul VI î.H., mulți evrei au fost sclavi acolo, dar mulți dintre ei au rămas acolo după exilul babilonian. Probabil că cei mai mulți erau descendenții celor zece triburi ale Palestinei cucerite și dispersate de vechea Asirie și considerate „pierdute”. Indiferent care era adevărul, mulți evrei

persani o duceau bine: comerțul cu mătase din China, care trecea prin Persia, era dominat de negustorii evrei. Este plauzibil ca creștinismul să fi apărut în Persia prin aceste comunități evreiești care în mare parte vorbeau arameica. O altă tradiție din secolul III, spune că apostolul Toma a adus creștinismul părților. Indiferent cum a ajuns acolo, pe la finele secolului II, creștinismul era ferm stabilit în Persia, cu toate că știm prea puține despre cum trăiau creștinii persani din această perioadă.